

Novi duh triju koprivničkih muzealija

ROBERT ČIMIN

1. Uvod

Muzej u svojoj suštini označava ustanovu i zgradu u kojoj se čuvaju, proučavaju i izlažu muzejske zbirke i predmeti iz različitog područja ljudskog djelovanja. U Republici Hrvatskoj muzej kao javna ustanova u kulturi obavlja muzejsku djelatnost koja je uređena *Zakonom o muzejima* (NN 142/98), a prema Čl. 5 ona glasi: Muzejska djelatnost obuhvaća: skupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava.

Međutim, pored tog „čuvanja“ muzejskog fonda, muzeji su dužni polako mijenjati svoju osnovnu bit i sve više biti u službi korisnika, bilo da je riječ o pojedincu ili društvu/zajednici u cjelini. Muzej grada Koprivnice u posljednje je vrijeme sve prisutniji u društvenom i kulturnom životu grada Koprivnice te sigurnim koracima izlazi iz gabarita muzejske zgrade i otvara se prema okolini.

To čini na raznorazne načine (izložbama, predavanjima, koncertima, radionicama, skupovima, scenskim nastupima, medijskim istupima itd) kojima, prvenstveno, pokušava **interpolirati muzejsko znanje u društvo**, a potom i potaknuti ljude na posjećivanje muzeja. Takav pristup muzejskoj struci u današnje vrijeme polako postaje norma i uspostavlja smjernice za budući rad i razvoj jednog dijela muzejske djelatnosti.

U ovom radu bit će riječi o **tri muzejska događanja tijekom prve polovine 2012. godine** putem kojih su neke pomalo „zaboravljene“ muzealije¹ predočene koprivničkoj kulturnoj javnosti na sasvim novi način. Riječ je o Zbirci leptira dr. Radovana Kranjčeva, potom antičkom mramornom kruništu nadgrobne stele s prikazom lavljeg para i središnjeg ženskog lika iz Gabajev grede (pronađen 2001. godine) te povećem drvenom monoksilu, također iz Gabajev grede (pronađen sredinom 1998. godine). Do ove godine, spomenute muzealije bile su pohranjene u Muzeju i kao takve korisnicima nedostupne, u svakom pogledu.

No, krenimo redom...

2. Noć leptira u Koprivnici

U sklopu sedme **Noći muzeja**, 27. siječnja 2012. godine, Muzej grada Koprivnice već tradicionalno sudjelovao je vrlo bogatim programom, ovog puta na dvije lokacije: u Starom magistratu i Galeriji Koprivnica, uz vrlo skromna financijska sredstva. U samo jednoj noći (od 18.00 do 01.00 sat) Muzej i Galeriju posjetilo je **oko 2700 korisnika**, od čega samo Muzej njih 1552. Posebno treba napomenuti kako je naš muzej, brojnom posjetom i sadržajnim programom, nadjačao većinu srodnih kulturnih institucija u gradovima sjeverne Hrvatske te je kao takav već ranije izabran među tri najatraktivnija programa od strane organizatora manifestacije, tj. Hrvatskog muzejskog društva.

Središnji program u zgradi Muzeja, sim-

¹ Pod pojmom muzealija ovdje se podrazumijevaju dva muzejska predmeta i jedna zbirka, a u pravilu se pojam odnosi na predmet kulturne baštine pohranjen u muzeju, klasificiran prema određenim muzejskim kategorijama.

Sl. 1. Noć muzeja '12 - dr. Radovan Kranjčev na otvorenju Noći leptira; 27.01.2012. (foto: R. Čimin, Muzej grada Koprivnice).

bolično nazvan Noć leptira, činila je prva prezentacija velike **Zbirke leptira dr. Radovana Kranjčeva**. Naime, zbirka je u posjedu Muzeja grada Koprivnice od 1998. godine, ali ju do sada nije bilo moguće adekvatno prezentirati u sklopu stalnog postava poradi tehničkih razloga.² Izložbu je svojim dolaskom uvećao autor zbirke dr. Radovan Kranjčev, koji je sa sjetom posjetitelje upoznao s njenim dugogodišnjim nastankom te vrlo rado odgovarao na brojna zanimljiva pitanja.³

Zbirku sačinjava **nekoliko tisuća primjeka velikih danjih i noćnih leptira** (*Macrolepidoptera*) podijeljenih na rodove u 80-ak izložbenih drveno-staklenih kutija. Zbirka je predstavljena u prostorijama stalnog postava, odnosno u prostoru Zbirke sakralne umjetnosti, na prvom katu Muzeja grada Koprivnice. Noć leptira upotpunjena je ambijentalnom glazbom te dječjim likovnim radovima na temu leptira (učenici OŠ Antun Nemčić-Gostovinski i OŠ Đuro Ester iz Koprivnice).⁴

2 Muzej je obvezan opremiti zasebnu izložbenu prostoriju u kojoj bi se leptiri trajno izložili.

3 Ovim putem želio bih zahvaliti dr. Kranjčevu na sudjelovanju u programu Noći muzeja 2012.

4 Popratni programi odvijali su se u prizemnom izložbenom prostoru zgrade Muzeja gdje su se korisnici opušitali u vrlo živoj glazbi *Pijano banda*, otkrijepili kuhanim vinom u organizaciji *Old-timer kluba Biciklin* te iskušali domaće kolače *Udruga žena Bakovčice*.

Zbog iznimno velike posjećenosti tijekom Noći leptira, kao i pozitivne reakcije koprivničke javnosti, u dogovoru s autorom zbirke, izložba je ostala otvorena do 1. ožujka 2012. godine, a o uspješnosti muzejske akcije i potrebi istih govorio je Marijan Špoljar, ravnatelj Muzeja grada Koprivnice: *Sve je bilo kako smo zamislili. Nama nije primarni cilj da ostvarimo što veći broj posjeta; Noć muzeja je sredstvo da pridobijemo ljude, suradnike i razvijemo suradničku mrežu.*

3. Muzej u zajednici

Povodom obilježavanja **Međunarodnog dana muzeja**⁵ u Hrvatskoj, 18. svibnja 2012. godine, Muzej grada Koprivnice osmislio je sadržajan dvodnevni program na zadanu temu organizatora (ICOM, MDC) pod naslovom *Muzeji u svijetu promjena. Novi izazovi - nove inspiracije*. Pored dvije izložbe (*Arheologija tehnologije* u Galeriji Koprivnica i *Računalni vremeplov* u Muzeju grada Koprivnice), Muzej je organizirao i predavanje *Muzej u zajednici* gdje su Koprivničancima ukratko predloženi budući, ambiciozni planovi Muzeja grada Koprivnice (Marijan Špoljar) i primjena 3D laserskogskeniranja u arheologiji

5 Međunarodni dan muzeja, na inicijativu Muzejskog dokumentacijskog centra, u Hrvatskoj se obilježava od 1980. godine, kao ljetni pandan Noći muzeja, a u Europi ga je pokrenuo Međunarodni savjet za muzeje (ICOM) 1977. godine.

i zaštititi kulturne baštine (Robert Čimin, Vektra d.o.o. Varaždin: Zlatan Novak, Maja Gregurić).

U Muzeju se tijekom 2012. godine po prvi puta pristupilo **izradi 3D modela jednog arheološkog predmeta**. Riječ je o inovaciji u koprivničkom muzeju – izrađen je 3D model predmeta kao najkvalitetniji oblik njegove dokumentacije, digitalne prezentacije i trajne zaštite kulturnog dobra. Među brojnom zanimljivom arheološkom građom Muzeja, izdvojeno je **antičko mramorno krunište nadgrobne stele s prikazom lavljeg para i središnjeg ženskog lika**. Krunište je izvađeno iz Gabajeve Grede u rujnu 2001. godine i od tada je izloženo u veži Muzeja. Iako nedovršeno, ono pokazuje karakteristike izuzetno visoke umjetničke kvalitete, a vjerojatno potječe iz slovenskog Pohorja (Ptuj), odakle se Dravom zaputilo prema krajnjem odredištu (Mursa – Osijek ili Sirmium – Srijemska Mitrovica). Premda objavljeno u znanstvenom radu prijašnjeg arheologa Muzeja Igora Kulenovića, krunište do sada nije adekvatno valorizirano i iskorišteno pa ovaj čin predstavlja korak naprijed u tom pogledu. Izradom 3D modela dobiven je veći broj podataka potreban za njegovu precizniju dataciju i interpretaciju, a tiče se ponajprije golim okom nevidljivih detalja (recimo, određivanje središnjeg ženskog lika).

Tijekom dva dana (03.-04. travnja 2012. godine) provedeno je prikupljanje prostornih podataka za izradu modela od strane tvrtke **Vektra d.o.o. iz Varaždina** koja se u posljednje vrijeme, osim osnovnim geodetskim poslovima, sve više bavi radovima vezanim uz zaštitu i očuvanju kulturne baštine primjenom najsvremenije tehnologije (3D lasersko skeniranje). Rezultat laserskog skeniranja predstavljen je povodom ovogodišnjeg Međunarodnog dana muzeja gdje su predstavnici tvrtke postupak izrade 3D modela objasnili na primjeru kruništa te ukratko predstavnicima lokalne uprave i samo-uprave predstavili nekoliko drugih projekata.

Sve većom informatizacijom i ubrzanim napretkom tehnologije, muzealci će se trebati prilagoditi novom načinu muzejskog rada, stručne obrade, izlaganja muzejskog predmeta i sl. Ovakav pristup zasigurno neminovno slijedi u vrlo bliskoj budućnosti, što bi jednog dana moglo rezultirati stvaranjem **novog virtualnog muzeja**. Naime, mnogi europski i svjetski muzeji danas posjeduju internetske stranice na kojima korisnici mogu prošetati zgradom Muzeja, upoznati se s postavom ili pojedinim

muzejskim premetima, a navedena se aplikacija sve više širi i na mobilne uređaje (*Smartphone, iPad* itd). Već danas, turist u Parizu može stati ispred određene kulturne znamenitosti, skenirati ju svojim mobilnim uređajem i dobiti sve potrebne podatke o istoj. Ne postoji razlog zašto i Muzej grada Koprivnice ne bi krenuo u tom smjeru...

4. Prezentacija obnovljenog postava monoksila

Uoči ovogodišnjih Podravskeg motiva, dana 28. lipnja 2012. godine, Muzej grada Koprivnice održao je **okrugli stol** s temom *Muzej grada Koprivnice: jučer-danas-sutra*, na kojem su predstavnici institucija i suradnici Muzeja (većinom povjesničari, ali i drugi) imali priliku kazati svoje mišljenje o ovogodišnjem radu Muzeja i njegovoj budućnosti. U sklopu dvosatnog druženja, ravnatelj Muzeja, Marijan Špoljar, predstavio je djelomično obnovljeno muzejsko dvorište koje će nakon uređenja postati vrlo atraktivan prostor za organizaciju raznih kulturnih događanja (npr. koncerata, projekcija filmova i sl).

Potom su otvorene dvije manje izložbe s ciljem ukazivanja na osnovne muzejske djelatnosti. Prvotno je pokazana obnovljena oltarna pala Marije Magdalene, u prostoru Zbirke sakralne umjetnosti (Draženka Jalšić Ernečić), a posebno je atraktivna bila prezentacija obnovljenog postava drvenog monoksila smještenog u muzejskom vrtu (Robert Čimin).

Naime, **drveni monoksil pronađen je u Gabajevoj Gredi sredinom 1998. godine** prilikom eksploatacije građevnog materijala.⁶ Već je na prvi pogled bilo vidljivo kako je riječ o jedinstvenom povijesnom predmetu znatnih dimenzija (1,2 metara dug i 1,7 metara širok) pa se, sukladno tome, njegovom vađenju pristupilo na iznimno profesionalan način, savjetujući se sa stručnjacima (muzejski djelatnici i konzervatori). Monoksil je narednih godinu dana prirodno konzerviran u pličini šljunčare, a u međuvremenu stvoreni su uvjeti za njegovo preseljenje i traj-

⁶ Pod pojmom monoksil podrazumijeva se ploveće tijelo izdubljeno od jednog stabla, u ovom slučaju hrasta lužnjaka – lat. *Quercus robur*. Pronašao ga je Ivan Zvijerac.

nu pohranu u Muzej grada Koprivnice, u čijem je istočnom dvorištu dovršen drveni bazen za potrebe konzervacije. Monoksil je dopremljen 6. listopada 1999. godine, a transport je, poradi iznimno velikih dimenzija monoksila, tehnički bio vrlo zahtjevan.⁷ Po dopremanju monoksila, pristupilo se izradi krovišta nad bazenom i time su stvoreni osnovni uvjeti za početak konzervacije.

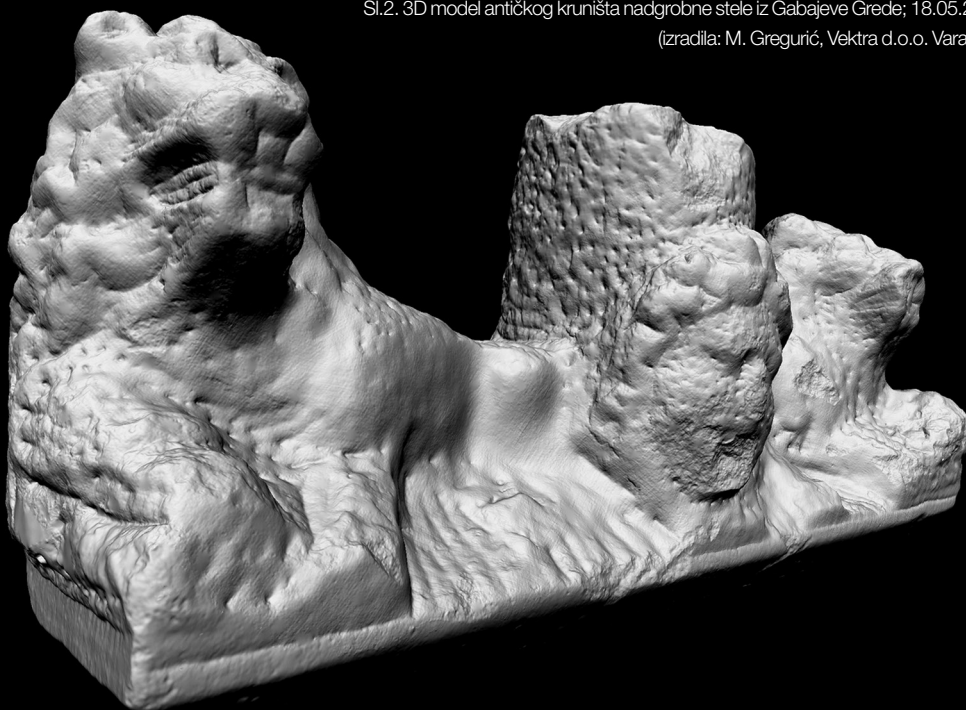
Kako je riječ o organskom materijalu podložnom ubrzanom propadanju, oko konzervatorskih radova angažiran je **Hrvoje Malinar (HRZ)** koji je u vrlo kratkom vremenu izradio konzervatorske upute i smjernice, a konzervaciju su kasnije provodili sami djelatnici Muzeja (V. Kolarek) koja je trajala do sredine 2001. godine kada je utvrđeno kako je postignuta maksimalna koncentracija PEG-a (polietilenglukola) u otopini i drvu pa se pristupilo postupnom sušenju drva.⁸

7 Bilo je potrebno uključiti veći broj sudionika: ravnatelj Muzeja, Z. Hitrec, I. Zvijerac (pronalazač i koordinator transporta), udruga Športovi na vodi Šoderica (ronilačka ekipa), vatrogasci MUP-a RH (čišćenje vodom), radnici EP Prosenica (otkopavanje monoksila), Ina Naftaplín Đurđevac (M. Bogović, usluga dizalice), obitelj Vladimira Ivančana (transportno vozilo)...

8 Ovakav je tretman preporučen kroz narednih godinu dana no, kako nažalost, nije dovršen upitna je i trajnost predmeta.

Od pronalaska monoksila pa do danas nisu usuglašena stručna stajališta namjene tog monoksila. Postoji nekoliko osnovnih teza, među kojima se izdvajaju dvije, prema kojima bi on bio dio prijevozne skele (pontonskog mosta) ili pak plovak-nosač plovećeg mlina. Lokalni naziv za takav monoksil jest *kompa* ili *kerep*. Na Institutu *Ruđer Bošković* u Zagrebu izrađeno je više radio-karbonskih analiza drva za utvrđivanje starosti koje su ponudile **starost od 160 do 300 godina**. Pored toga, na samom monoksilu nalazi se veći broj zatega, okova i zakova (*klanfe*) kakve su u Podravini korištene tijekom 18. i 19. stoljeća što potvrđuje datum provedene analize. Poznato je kako je rijeka Drava tijekom proteklih nekoliko stoljeća vrlo često mijenjala svoj tok i korito, tj. meandrirala na drugo mjesto. Uspoređujući prostor Gabajeve Grede na povijesnim kartama s današnjim satelitskim i zračnim snimkama vidljivo je upravo to: u određeno vrijeme jedan meandar jača dok se drugi pretvara u mrtvicu; potom se opet vraća u stari tok itd. Drava je na tom prostoru uvijek bila vrlo nemirna zbog izrazito niskih obala. Na starim kartama iz 1780-ih godina na prostoru Gabajeve Grede ucrtane su i lokacije mlinova (pojedinačnih ili grupnih) na rijeci Dravi, a isto je vidljivo i na zemljopisnoj karti iz zadnje četvrtine 19. st. gdje

Sl.2. 3D model antičkog kruništa nadgrobne stele iz Gabajeve Grede; 18.05.2012. (izradila: M. Gregurić, Vektra d.o.o. Varaždin).

Sl.3. Prikupljanje prostornih podataka za izradu 3D modela - Vektra d.o.o. Varaždin; 04.04.2012.
(foto: R. Čimin, Muzej grada Koprivnice).

na prostoru Gabajeve Grede postoji 5 mlinova u nizu uz desnu obalu rijeke Drave. Dakle, **u vrijeme 18. i 19. st. mlinarenje je bilo vrlo ozbiljna djelatnost** koja se čak i detaljno ucrtavala na karte, kao nijedan drugi obrt do tada, a muzejski monoksil vjerojatno je dio jednog od njih.

Monoksil je tijekom proljeća 2012. godine očišćen suhim postupkom, dno je posipano riječnim krupnim oblucima, a stupovi nadstrešnice zaštićeni su od vanjskih utjecaja.⁹ Pored toga, u pozadini je postavljena velika legenda (*cerada*) s opisom predmeta i njegovom interpretacijom koja, zajedno s nekoliko novih rasvjetnih tijela, u noćnim satima daje dojam lijepe ljetne pozornice u sklopu muzejskog vrta.

Budući da konzervatorski radovi na monoksilu nisu dovršeni, pozvani su stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda – Odjel za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza u Zadru (Mladen Mustaček, konzervator) kako bi procijenili predmet i izradili plan njegove konzervacije. Shodno mogućnostima, **završni konzervatorsko-restauratorski zahvati** mogli bi

uslijediti već 2013. godine i time bi monoksil bio očuvan kroz dulji vremenski period. Treba napomenuti kako je u Hrvatskoj pronađen veći broj sličnih monoksila (Đurđevac, Županja, Slavonski Brod, Karlovac) koji su zbog vrlo zahtjevnog i skupog procesa zaštite postupno propali, a vrlo sličan pronađen je 1971. godine na području Barcs-Belcsapuszta.¹⁰ Iz navedenog je vidljivo kako se takvi monoksili rijetko nalaze i teško očuvaju. Ovaj monoksil time se otkriva kao rijedak primjerak o kojem ubuduće treba kvalitetno brinuti kako bi budućim pokoljenjima ostao svjedokom jedne vrlo bitne podravske djelatnosti.

5. Na kraju - malo o muzejskoj djelatnosti

Muzealci se u osnovi bave **osnovnom muzejskom djelatnošću**, ali za potrebe društva i zajednice izlaze iz stereotipnih i ustaljenih okvi-

9 Radove je o svom trošku proveo Muzej grada Koprivnice, odnosno djelatnici u programu „javnih radova“.

10 Zahvala gđi. Heleni Koščak na pomoći prilikom čitanja mađarske objave.

ra temeljnih znanstvenih disciplina na čijem su području stručnjaci. Muzealac danas ne znači biti samo arheolog, samo povjesničar, samo povjesničar umjetnosti ili samo etnolog, već kustos u najširem pogledu, opis i srži te riječi. Iako arheolog po zanimanju, tijekom ove godine pristupio sam nekolicini navedenih muzealija na potpuno muzejski način, pritom ne obračujući pažnju kojem području ili znanstvenoj disciplini pripadaju. Svima je jasno kako leptiri (Zbirka leptira dr. Radovana Kranjčeva) nisu predmet istraživanja arheologa, ali su svakako predmet kustosa budući da su pohranjeni u Muzeju. Pošavši s tog stajališta, ušao sam u hvat s nečim posve novim i meni do sada nepoznatim. Međutim, muzejski plan i program treba poštivati i pratiti, a korisnik (muzejski posjetitelj) nikako i nikada ne bi smio biti zaklunat za određenu informaciju, neovisno o kojem je području riječ. Nakon 15 godina „spavanja“ u Muzeju, leptiri su izašli iz sna i u okrilju noći ozarili zadovoljna lica više od 1500 novih korisnika. Zar to nije novi duh muzealije? Slično je i s monoksilom. Monoksilu je **udahnut novi život** na njegovu „trajnu prebivalištu“ gdje leži već posljednjih 15 godina. Zbog čega Koprivničanci nisu bili upoznat s njegovim postojanjem ovog trena sasvim je svejedno, ali je bitno istaknuti kako se uz malo truda, volje i zalaganja može ni iz čega stvoriti mnogo. Vrtna noćna pozornica dobivena njegovim preuređenim postavom, u nekoliko je navrata ove godine izazivala opće oduševljenje korisnika jer se tako nešto ne viđa često. A postoji u Koprivnici. I ne samo da postoji, već je jedini takav sačuvani monoksil u Hrvatskoj koji svjedoči o povijesno vrlo važnoj gospodarskoj grani uz rijeku Dravu – mlinarenju. Preostaje nam samo

iznaći potrebna sredstva kako bi se konzervacija muzealije provela do kraja. Iz navedenog, vidljiva je potreba interdisciplinarnog razmišljanja i djelovanja. Kustos je danas naprosto dužan baviti se njome, i to u najširem obliku. Geodezija, laseri, 3D tehnologija, virtualni muzeji... Sve to kao da nema veze s ustaljenim opisom posla muzejskog djelatnika, odnosno kustosa. Međutim, u 21. stoljeću današnjicu svakodnevno mijenja **ubrzana mehanizacija, informatizacija, digitalizacija** itd., obuhvaćajući pritom i muzejsku djelatnost. Bit će mi iznimno drago ako jednoga dana Muzej grada Koprivnice, barem djelomice, postane „virtualni muzej“ poput nekih vodećih svjetskih muzeja, u kojem će upravo 3D model kruništa nadgrobne stele biti prva izložena muzealija jer bi to značilo kako smo već danas na dobrom putu koji samo trebamo „utabati“ i dalje slijediti.

Literatura

1. Željko HOLJEVAC: O mlinovima i mlinarenju na Dravi potkraj 18. i početkom 19. stoljeća. *Ekonomska i ekohistorija*, Vol. VII, br. 7, Koprivnica, 2011, 111-115.
2. Radovan KRANJČEV: Fauna leptira staklokrilaca Po-dravine. *Podravski zbornik* 1995, Koprivnica, 263-282.
3. Igor KULENOVIĆ, Miona MUŠTRA: Novi nalaz kruništa s lavljim parom s lokaliteta Gabajeva Greda. *Opuscula archaeologica*, 26, Zagreb, 2002, 143-152.
4. Kalman MAGYAR: Előzetes jelentés a Barcsi bődönhajó feltárásáról. *Somogyi Múzeumok Közleményei*, 1973, Kaposvár, 357-362.
5. Hrvoje MALINAR: Konzerviranje arheološkog drva. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 29/2005-30/2006, Zagreb, 2007, 85-110.

Sl. 4. Obnovljeni postav drvenog monoksila iz Gabajeva Grede u muzejskom vrtu; 28.06.2012. (foto: M. Zamijačanec, Muzej grada Koprivnice).

